

Šimtas numeris

Šimtas „Černobylio“ numeris išleidžiamas rekordškai vėluojant. Priežasčių tam daug: ir finansiniai sunkumai, ir nykstanti asociacijos „Lietuvos judėjimas „Černobylis“ veikla, ir laikraščio bendradarbių mirtys, ir dar daug priežasčių, kurių nesinori įvardyti.

Judėjimo veikloje sukasi 6–7 miestų ir rajonų organizacijos, kurios dar laikosi dėl savo entuziazmo ir nuosavų lėšų. Judėjimas nuo 2007 metų negavo nė cento iš Lietuvos vyriausybės. Ir tai yra dar skaudžiau, kai matai, kaip švaistomos šimtamilijoninės lėšos naujos atominės elektros vizijai, suskystintų gamtinių dujų terminalui ir kitiems „projektams“ su grifu „Politiniu susitarimu“, nešantiems nuostolius, kuriuos turi padengti ir taip jau nustekenta Lietuvos piliečių dauguma.

Nerasite pasaulyje šalies, kurioje 2% gyventojų pajamų mokesčio (GPM) paramos gautų biudžetinės organizacijos, o 1% GPM – politinės partijos. Ar galime tokiu atveju kalbėti apie stiprėjantį nevyriausybinį organizacijų sektorių, kurio svarba ir nauda senose demokratinėse šalyse neabejojama?

Kad ir kaip bandau prisiminti, ką per 25-erius nepriklausomybės metus Lietuvos valdžia yra gero padariusi eiliniams žmonėms, niekas neateina į galvą, išskyrus monumentalią frazę OGI NIEKO! Jeigu žinote kokią nors gerą darystę – parašykite. Būsiu dėkingas už džiugią žinią.

Lietuvoje jau seniai egzistuoja dvi Lietuvos: viena – valdžios, kita – tautos. Valdžia savo darbais pasiekė, kad net ir valstybinės šventės dalis tautos menkai bešvenčia arba ir visai nešvenčia. Jos tapo tik privaloma demonstracine švente valdžiazmogiams, kurių gretose, matyt, yra ne vienas ne švenčių dienomis pasakantis riebių frazių valstybės atžvilgiu, kaip antai: „Krušau aš tą Lietuvą“ ar dar kitaip.

Pasaulį krečia ne vien stichinės nelaimės, ligos ir kariai – prisijungė ir terorizmas,

nuo kurio dažniausiai kenčia niekuo neprasikaltę eiliniai piliečiai. Gausėjantys teroro aktai vis dažniau sukrečia tarptautinę bendruomenę.

Lietuvoje per 25-erius nepriklausomybės metus savo noru šį pasaulį paliko apie 30 000 Lietuvos piliečių. Kasmet apie 1200 žmonių. Kas kaltas? Kodėl valdiškos institucijos tokios vangios? Gal čia kaltas labiau valdiškam žmogui būdingas abejingumas kito žmogaus problemoms... Joks teroro aktas, jeigu ir įvyktų Lietuvoje, nenusineš tiek gyvybių, kiek kasmet sava valdžia priveda prie tokio sprendimo savo piliečius.

Artėja Černobylio AE avarijos 30-osios metinės. Galima sakyti, kad Lietuvoje jau nebeliko ir 4000 černobylių – vieni mirę, kiti išvykę iš šalies. Lietuvoje visos socialiai remtinos grupės turi lengvatą važiuoti vietiniu ir tarp miestų transportu, černobyliciai – ne. Medicininė priežiūra yra nulinė, nors ir deklaruojamas nemokamas gydymas, nuo kurio tik norisi bėgti tolyn. Prisimenu, vieną ne visai seną istoriją apie automobilio partrenktą moterį: nuvežus ją į ligoninę, reikėjo skubiai operuoti lūžusias kojas; gydytojai paprašė 500 litų, o ji pinigų neturėjo – už ją sumokėjo giminitė. Operacija buvo atlikta, ir ta moteris tebėra gyva. Kaip suprantate, kalba eina apie pirmąją pagalbą. O ką tada kalbėti apie žmogų užklupusią vėžinę ar širdies ligą, kai gydymo įkainiai būna tūkstantiniai?..

Problemų Lietuvoje begalės, o jas išvardyti ir mokslo įstaigoms būtų per sunku (lengviau išvardyti, kokių nėra), tad grįžkime prie laikraščio.

1991 metų rugsėjo mėnesį buvo išleistas pirmasis „Černobylio“ numeris 5000 egzempliorių tiražu. Iš pradžių laikraštis buvo vienijantis černobylių organizacijas veiksnys: jame buvo dalijamasi veiklos patirtimi, naujienomis ir problemomis, išsakomos nuomonės ir abejonės. „Černobylietis“ buvo tarsi judėjimo vėliava, burianti Lietuvos

černobylicius siekti socialinio teisingumo, išsikovojo medicinines ir socialines garantijas. Pirmą dešimtmetį viskas veikė: buvo ir nemokamas gydymas, vaistai, sanatorinis ir kurortinis sveikatinimas, vienkartinės (nors ir nedidelės) kompensacijos praradus sveikatą ar mirus. Nuo 2000 metų viskas pradėjo risti žemyn: dingo nemokami vaistai ir sanatoriniai keliai, deklaruojamos medicininės ir socialinės garantijos tarsi priklausė, bet jų nebuvo.

Nusivylę Lietuvos valdžia ir nematydami kokių nors šviesesnių perspektyvų kalbėtis su sužūlėjusia ir nebaudžiama daugpartine burokratija, didelė dalis aktyvių asociacijos narių pasitraukė. Dalis černobylių asociacijos padalinių vadovų numirė. Be to, uždraudė dėti „Černobylietį“ į Seimo narių pašto dėžutes – greičiausiai atsibodo priekaištai įstatymų leidėjams.

Per 25-erius metus prie laikraščio leidybos prisidėjo ne viena ir ne dvi dešimtys bendradarbių. Dalis jų jau išėję anapilin, kaip antai: Vincas Staniulis, Juozas Kurtinaitis, Gediminas Tareila, Algirdas Ašmontas ir kt.

Ateinantiems 2016 metams nebepasirašiau prenumeratos sutarties. Laikraštį galės redakcija išsiųsti organizacijoms, kurios pateiks paraiškas reikiamaam laikraščio egzempliorių skaičiui.

Sekantis laikraščio numeris bus išleistas šių metų gruodžio pabaigoje, o su prenumeratoriais atsiskaitysime šeštą 2015 metų numerį išleisdami 2016 metų sausį.

Kęstutis Kazlauskas

Kelionė į Rygą

Latvijos „Černobylio“ medicinos centre. Kairėje – Arnoldas Arvaldis Verzemniekas.

Černobylių kelionė į Rygą ir Jūrmalą turėjo vieną tikslą – iš pirmų lūpų išgirsti ir pamatyti Latvijos černobylių medicininį, socialinių problemų sprendimo būdus ir realų jų įgyvendinimą. Latvių kvietimas, panaudojus socialinio projekto lėšas, virto realybe.

Pilno autobuso su Raseinių, Kelmės, Mažeikių ir Pakruojos rajonų černobyliciais ir jų šeimų nariais Rygoje laukė Latvijos „Černobylio“ sąjungos prezidentas Arnoldas Arvaldis Verzemniekas. Beje, šiame poste jis yra nuo 1991 metų. Malonus energingas vadovas iš karto nuvežė mus į Paulo Stradinio (Pauls Stradiš) universitetinę ligoninę, kurioje įsikūręs „Černobylio“ medicinos centras. Pasirodo, jis įkurtas panaudojus černobylių suaukotus pinigus ir privataus rėmėjo – buvusio Latvijos ministro, taip pat černobylio – lėšas. Kiek trūko, pridėjo Latvijos vyriausybė.

„Černobylio“ medicinos centrą ketinta ne kartą uždaryti, kaip tai būna įprasta keičiantis valdantiejiems, bet tvirta „Černobylio“ sąjungos pozicija ir visuomenės palaikymas neleido ir neleidžia panaikinti įstatymo, garantuojančio černobyliciams nemokamas gydymo, sveikatinimo ir socialines paslaugas. Priminsiu, kad iki 1994 metų – keletą metų – Lietuvos sveikatos apsaugos ministerijos iniciatyva černobylicius dar tikrindavo profilaktiškai Vilniaus „Černobylio“ medicinos centras.

Taigi nuvykus į P. Stradinio universitetinę ligoninę, mus pasitiko „Černobylio“ medicinos centro vedėja Jolanta Cirulė, kurios pirmasis klausimas buvo toks: ar yra su mumis gydytojas arba socialinis darbuotojas? O mums net nešovė į galvą pasikviesti kelionėn bent vieną iš minėtų specialistų.

Nukelta į 2 psl.

Netikėtai mirus
ANTANUI BALTRUKONIUI,
nuoširdžiai užjaučiame velionio šeimą
ir artimuosius.
Lietuvos judėjimo „Černobylis“ Prienų
komiteto nariai

Kelionė į Rygą

Atkelta iš 1 psl.

Latvijos vyriausybės ir sveikatos apsaugos ministerijos požiūris kitoks. Jų medikai teigia, kad černobylietis privalo kasmet profilaktiškai tikrintis sveikatą dėl padidėjusios rizikos susirgti onkologinėmis ligomis, taip pat dėl išaugusios alerginių susirgimų, skydliaukės ir virškinamojo trakto veiklos sutrikimų rizikos.

Latvių centre yra visų – beveik 6 tūkstančių – černobylicų ligų istorijų kartotėka, užvesta nuo 1987 metų. Visi 12 gydytojų sistemingai stazuojausi Japonijoje radiacinių susirgimų profilaktikos ir gydymo centruose. Stacionariuose ligoninės skyriuose yra lovos černobyliciams, juos konsultuoja gydytojai radiologai. Centro vedėja pabrėžė, kad nė vienas pacientas černobylietis per 20 metų nebaigė gyvenimo savižudybe. Pamaniau, gal todėl, kad žmogus nesijaučia visų pamirštas. Pavyzdžiui, dantų gydymas ir protezavimas nemokamas, o protezai kompensuojami 50 procentų; černobylicų vaikai iki 18 metų turi tokias pat garantijas kaip ir jų tėvai.

Po to vykome į Jūrmalą, į

reabilitacijos sanatoriją. Kiekvienas černobylietis turi teisę vieną kartą per metus tris savaites pabūti profilaktiškai ar po ligos nemokamai pasigdyti sanatorijoje prie jūros. Šią sanatoriją išlaiko Socialinės apsaugos ministerija. Pacientą apžiūri visų sričių specialistai ir skiria reikiamas procedūras. Mums aprodė visą sanatorijos kompleksą: miegamuosius, valgyklą, baseiną, treniruočių salę, procedūrų kabinetus, pademonstravo kai kuriuos aparatus ir t. t. Po pažintinių procedūrų nuėjome prie jūros, kuri ošia čia pat, už 100 metrų. Šiltos Baltijos jūros bangos, malonus vėjas ir gaivino, ir suteikė energijos.

Norėtusi ir mums, Lietuvos černobyliciams, panašaus saugumo ir orumo. Latvijos medikai sako, kad galima ginčytis, ar liga susijusi su radiacija, ar ne, bet socialiniu požiūriu žmogus privalo jaustis oriai ir saugiai. Latvijos „Černobylio“ sąjungos, visuomenės ir Latvijos vyriausybės bendradarbiavimas latvių černobyliciams visa tai ir suteikia. O mes, mieli Lietuvos černobyliciai, tikėkime, siekime ir dirbkime kartu čia, Lietuvoje.

Raimonda Kreimerienė

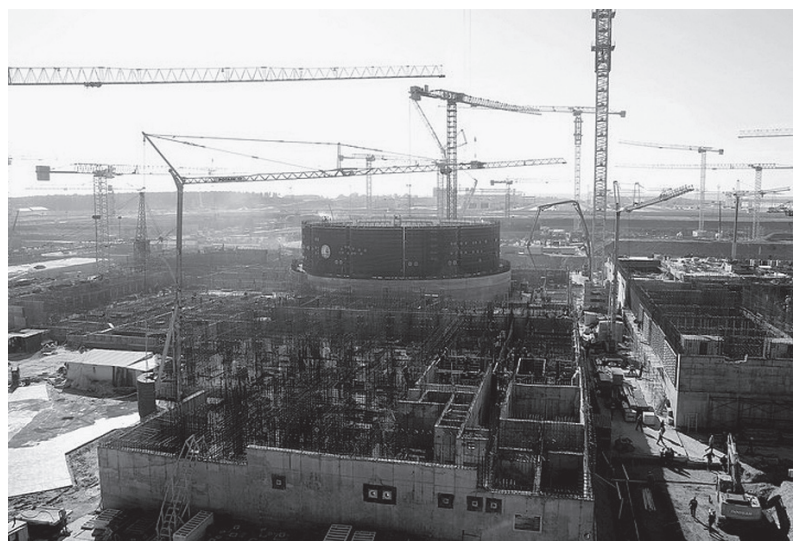
Lietuvos černobyliciai su šeimomis prie paminklo Latvijos Černobylio aukoms atminti.

Bendra nuotrauka Jūrmalos sanatorijoje.

Vladislovo Šurnos nuotraukos

Lietuvos keliami klausimai Baltarusijai

- Kokiais kriterijais vadovaujantis priimtas sprendimas atominės elektrinės (AE) statybai pasirinkti aikštelę Astravo rajone?
- Kokie seisminiai tyrimai buvo atlikti, siekiant įsitikinti Astravo aikštelės tinkamumu AE statybai (atsižvelgiant į tai, kad XX a. pradžioje toje vietovėje įvyko 2,5 balų žemės drebėjimas)?
- Kokios priemonės numatytos siekiant išvengti Neries upės taršos?

- Kokios priemonės numatytos galimam poveikiui Lietuvos gamtai ir gyventojams sumažinti (esant normalioms AE eksploataavimo sąlygoms ir incidentų atvejais)?
- Kodėl nebuvo atsižvelgta į atstumą nuo aikštelės Astravo rajone iki Lietuvos sostinės Vilniaus?
- Kokiomis priemonėmis planuojama stiprinti branduolinę saugą prižiūrinčią instituciją „Gosatomnadzor“?
- Kada Baltarusija planuoja

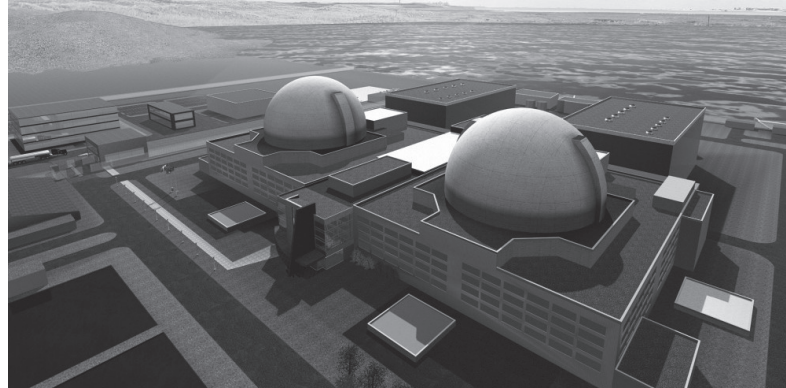
atlikti streso testus pagal Europos Sąjungos metodologiją ir pasikviesti TATENA'os specializuotą aikštelių vertinimo misiją?

- Kaip bus tvarkomas panaudotas branduolinis kuras ir radioaktyviosios atliekos?
- Ar buvo įvertintas galimas sunkaus komercinio lėktuvo kritimo poveikis AE darbui?
- Kaip kontroliuojama AE statybos darbų kokybė?

Baltarusijos AE statybos vaizdai.

Visagino AE projektas

Lietuvos naujos atominės elektrinės Visagino AE projektas kol kas nėra galutinai palaidotas. Šiuo metu su regioniniais partneriais (Latvijos ir Estijos vyriausybėmis bei susijusiomis energetikos įmonėmis) ir strateginiu investuotoju – Japonijos korporacija „Hitachi“ yra tęsiamos diskusijos dėl tolesnės projekto plėtros.

„Yra gauti pasiūlymai iš strateginio investuotojo dėl projekto finansavimo sąlygų pagerinimo. Toliau yra tariamasi su regioniniais partneriais dėl būtinų sąlygų, kurios leistų užtikrinti didesnę projekto ekonominę patrauklumą. Naujos branduolinės elektri-

nės projektas reguliariai yra aptariamas Baltijos Ministrų Tarybos vyresniųjų energetikos pareigūnų komitete“, – teigia energetikos ministro patarėjas Mantas Dubauskas.

Taip pat tęsiami naujos branduolinės elektrinės projekto plėtros darbai: 2014 m. Valstybinė atominės energetikos saugos inspekcija suderino naujos branduolinės elektrinės statybos vietos saugos vertinimo ataskaitą; 2015 m. buvo patvirtintas Specialusis susisiekiimo komunikacijų, reikalingų sunkiasvoriams ir didžiagabaričiams bei kitiems kroviniams vežti naujos branduolinės elektrinės statybai, planas.

Rusija laimėjo atominės varžybas

Pasiekusi savo geopolitinius tikslus, Rusija iš dviejų Lietuvos pašonėje statytų atominių elektrinių pasirinko užbaigti vieną. Baltarusiai ketina jau šių metų pabaigoje į Astravo atominės jėgainės aikštelę atsigabenti Rusijoje pagamintą pirmojo bloko reaktorių, kurį planuoja paleisti 2018 metais. Ši pigiausiai pasaulyje pastatyta atominė elektrinė, esanti už 50 km nuo Vilniaus, rusų atomininkų tikinimu, turėtų dirbti 60–80 metų.

Kitos Lietuvos pašonėje dygusios Baltijos atominės elektrinės (AE) projektas Kaliningrado srityje sustabdytas, praėjus pusmečiui nuo mūsų šalyje surengto referendumo dėl naujos atominės elektrinės statybos Lietuvoje, po kurio Visagino AE projektas pakibo ore.

„Kadangi Rusijos Federacija šiuo metu pinigų daug neturi, iš dviejų projektų apsisprendė statyti vieną“, – sako Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto lektorius, nepriklausomas energetikos ekspertas Romas Švedas. Jis mano, kad kurdama dirbtines lenktynes Rusija eskalavo Lietuvos gyventojų baimę ir abejones bei sukūrė dirbtinę konkurenciją Lietuvos atominei jėgainei.

Baltijos AE aikštelėje šalia Sovetsko Rusija paklojo pamatus ir komunikacijas, aptvėrė teritoriją bei pastatė administracijos pastatą. Kol kas tiek. O pigiausios pasaulyje atominės jėgainės projektas, nepaisant to, kad Baltarusijos padaryti pažeidimai yra pripažinti tarptautiniu lygiu, kaip teigia Lietuvos užsienio reikalų ministerija (URM), Astravo rajone įgyvendinamas labai skubiai. Licencija statyti pirmąjį AE bloką išduota 2013 m. rugsėjo 13 d. – anksčiau nei Baltarusijos

prezidentas pasirašė dekretą, leidžiantį pradėti pagrindinį AE statybų etapą. Leidimas antrojo bloko statybos darbams išduotas 2014 m. gruodžio 30 d. Užsienio reikalų ministerijos Ekonominio saugumo politikos departamento direktorė Gitana Grišaitytė teigia, kad licencijos Astravo AE išduodamos ir darbai vykdomi nepabaigus tokiame objektui būtino tarpvalstybinio poveikio aplinkai vertinimo ir nesuderinus jo su kaimyninėmis valstybėmis – pirmiausia su Lietuva, nes įvykus didesnio masto incidentui jo poveikis mūsų šaliai būtų didžiausias.

„Ypatingą nerimą kelia Baltarusijos pareiškimai, kad jos AE bus pigiausiai pastatyta AE pasaulyje. Žinant, kad branduolinės saugos sprendimai ir technologijos kainuoja brangiai, kyla klausimas, kieno sąskaita Baltarusija taupo statydama savo pirmąją AE“, – klausia G. Grišaitytė.

2014 metų birželį Jungtinių Tautų konvencijos dėl tarpvalstybinio poveikio aplinkai vertinimo (Espoo konvencija) Ministrų konferencija Ženevoje pripažino, kad Baltarusija AE projektą plėtoja, pažeisdama konvencijos nuostatas.

Lietuvos URM informavo, kad šiuo metu statomi pagrindiniai Astravo AE pirmojo ir antrojo blokų pastatai (reaktoriaus, turbinų), pagalbiniai statiniai, toliau statomas AE darbuotojų miestas.

Baltarusijos žiniasklaida skelbia, kad iki 2015 metų pabaigos bus atlikta 40% pirmojo AE bloko statybos darbų ir iš gamyklos Volgodonske (Rusija) bus atgabentas pirmojo bloko reaktorius. Baltarusija tvirtina, kad statybos vyksta pagal numatytą grafiką. Tikimasi, kad pirmasis AE blokas bus pradėtas eksploatuoti 2018 m., o antrasis – 2020 m.

Pirmoji Baltarusijos AE statoma ne tik pagal Rusijos parengtą projektą, bet ir už Rusijos pinigų. Baltarusija ir Rusija yra pasirašiusios tarpvalstybinį susitarimą suteikti Baltarusijai 10 milijardų JAV dolerių Rusijos valstybinį eksporto kreditą. Paskolą Baltarusija išmokės per 25 metus.

Kaliningrado srityje statybos stabdomos

Kol Lietuvoje vyko karštos diskusijos dėl Visagino AE, Rusija itin aktyviai skleidė informaciją apie Baltijos AE statybas Kaliningrado srityje. 2012 m. spalio 14 d. vykusiaame patariamajame referendume, 62,7% dalyvavusių Lietuvos piliečių pasisakė prieš Visagino AE statybas.

Praėjus maždaug pusmečiui po šio referendumo, Rusija paskelbė, kad Baltijos AE statybos Kaliningrado srityje stabdomos. Tai 2013 metų liepą patvirtino projekto rangovas. „Projektas laikinai sustabdytas, kad galėtume priimti sprendimą, išsamiau įvertinti padėtį ir parengti planus bei sprendimus dėl būsimos reaktorių linijos plėtros šioje elektrinėje. Tariamės dėl galimybės įrengti mažesnio pajėgumo reaktorių, kad elektrinė derėtų su Kaliningrado regiono energetikos sistema“, – teigė Baltijos AE statybos generalinės rangovės NIAEP vadovas Valerijus Limarenka. Jis sakė, kad vietoj dviejų 1200 megavatų reaktorių svarstoma galimybė įrengti aštuonis mažesnius.

Valstybinės atominės energetikos korporacijos „Rosatom“ vadovas Sergejus Kirijenka jau anksčiau buvo nurodęs keletui projektavimo institutų ir atominės energetikos įmonei „Rosenergoatom“ įvertinti galimybę Baltijos AE įrengti nedidelio ir vidutinio pajėgumo reaktorius.

Nors Baltijos AE statybos sustojo, Rusija nesiliovė tvirtinti, kad projektas bus plėtojamas toliau. „Rosenergoatom“ generalinis direktorius Jevgenijus Romanovas 2013 metų liepą teigė, neva Rusija statys mažesnę, vien srities poreikiams tinkamą AE. Vis dėlto oficialios informacijos apie tai, kad AE projektas Kaliningrado srityje būtų sustabdytas ar nutrauktas, Lietuva iš Rusijos nėra gavusi. Apie priimtus sprendimus „Rosatom“ žadėjo informuoti Lietuvą, tačiau kol kas tokios informacijos negauta.

Romas Švedas

Tikslus patvirtino sutapimai

Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto lektorius, nepriklausomas ekspertas Romas Švedas, kuris 2009–2011 metais ėjo energetikos viceministro pareigas, mano, kad jo spėjimai dėl Kaliningrado AE su kaupu pasitvirtino. „Tuo metu pateikiau argumentų, kad šis projektas, kuriame sunku išvelgti verslo modelį, ekonominiu ir technologiniu požiūriu nelengvai įgyvendinamas. Kaliningradas turi tik vieną jungtį su Lietuva, o jungtys su Lenkija ir kitomis šalimis nesuplanuotos. Kaliningrado elektros gamyba yra daugiau negu pakankama. O planuojama pastatyti jėgainę – beveik 3 kartus didesnė už srities poreikį. Klausimas, kur būtų panaudojama joje pagaminta elektra? Tokių klausimų kilo labai daug ir nė į vieną iš jų negavome atsakymų. Neišvengiamai piršosi išvada, kad tai politiniais, o ne ekonominiais argumentais grįstas projektas“, – sakė R. Švedas.

Rusijos veiksmai Kaliningrade vyko paraleliai su Lietuvos projektu. Rusija kūrė dirbtines lenktynes – kas pirmas pastatys AE. Viešojoje erdvėje mirgėjo antraštės, ar reikia regione trijų atominių elektrinių. „Didžioji kaimynė ne tiek reklamavo savo projektą, kiek eskalavo viešąją erdvę“, – pridūrė jis.

R. Švedas mano, kad Rusijai iš dalies pavyko. „Didžiausias rusų laimėjimas, kad susvyravo Lietuvos žmonių nuomonė apie naujosios AE projektą. Nors branduolinę energetiką gyventojai vertino palankiai, išoriniai veiksniai, tokie kaip AE projektų Kaliningrade ir Baltarusijoje perdėtas viešinimas, eskaluojamos Fukušimos ir Černobylio tragedijų temos (referendume išvakarėse Mokslų akademijoje pristatyta knyga apie Černobylių lašas po lašo žmonių nuomonę pakeitė“, – dėstė ekspertas.

Grėsmė Lietuvos sostinei

R. Švedo nuomone, Rusijos Federacija iš dviejų projektų apsisprendė statyti vie-

ną. Baltarusijoje darbai vyksta intensyviai, prezidentas Aliaksandras Lukašenka įsamiškai nurodo laikytis darbų grafiko.

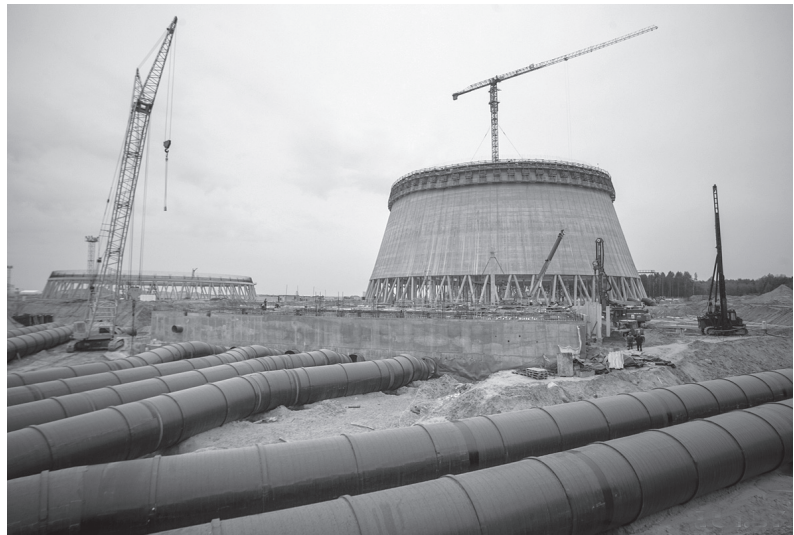
Baltarusijos projektas, jo nuomone, ekonomiškai labiau pagrįstas negu Kaliningrado. Mat Baltarusijos pramonei reikia daug elektros energijos, o šalies elektros gamyba pasenusi ir neefektyvi. „Kita vertus, šis projektas taip pat prisidėjo prie dirbtinės konkurencijos ir baimės atmosferos kūrimo Lietuvoje“, – tvirtino R. Švedas.

Vis dėlto kaimynai labiausiai susirūpinę dėl to, kad tai pirmasis branduolinis projektas Baltarusijoje ir ji neturi tokios patirties plėtoti atominę energetiką kaip Lietuva, kurioje veikė Ignalinos AE, o jos veiklą prižiūrėjo Atominės saugos inspekcija.

„Baltarusijoje AE priežiūrą vykdo ne atominės energetikos specialistai, o Minsko pareigūnai, kuriuos savo ruožtu komandiniais metodais kontroliuoja Prezidento rūmai. Kyla rūpestis, kad nebūtų paminti branduolinės saugos reikalavimai. Juk iš baimės ir nenorėdami atsilikti nuo grafiko mūsų kaimynai gali AE pastatyti bet kaip. Posingtinėje erdvėje posakis „Norėjome kaip geriau, o išėjo kaip visada“ vis dar aktualus“, – nuogaštavo R. Švedas.

Jam didžiausią nerimą kelia Baltarusijos AE vietos parinkimas. „Nie po sosiedski tak“ (Kaimynai taip nesielgia) – rusišką posakį priminė jis. „Baltarusija – didelė šalis ir galėjo statyti AE daugelyje vietų. Tačiau pasirinko tokią, kad mūsų sostinė pakliūva į vieną iš poveikio zonų. Astravo AE nelaimės atveju būtų evakuoti Vilnių. Klausimas, ar Baltarusija ir A. Lukašenka norėtų, kad būtų evakuotos ir Lietuvos vyriausybės institucijos. Vien šiais sumetimais buvo galima pasirinkti kitą vietą, išlaikant gerus kaimyniškus santykius. Toks akiivaizdus kaimynės Lietuvos interesų ignoravimas yra netinkamas. Baltarusijai nederėjo taip daryti. Tačiau kai Lietuva, vadovaudamasi tarptautinėmis konvencijomis, bandė klausti, kodėl būtent šita vieta, esanti šalia mūsų sostinės, pasirinkta atominės elektrinės statybai, aiškaus atsakymo nesulaukta. Tai absoliutus Lietuvos interesų ignoravimas. Kita vertus, iš Lietuvos gal buvo per mažai iniciatyvos, manyta, kad Baltarusija jėgainės nepastatys“, – sakė ekspertas.

Parengė Jonas Baltakis

Astravo atominės elektrinės statybvietė.

Černobylio avarijos įtaka lietuvių sveikatai

Avarija Černobylio atominėje elektrinėje, įvykusi 1986 metais, pagal žuvusių ir nukentėjusių nuo jos žmonių skaičių iki šiol laikoma didžiausia tokio tipo avarija per visą branduolinės energetikos istoriją. Taip pat iki šiol tiriamos ir fiksuojamos jos pasekmės Lietuvos gyventojams.

Avarijos poveikis dvejomis

Pasak Radiacinės saugos centro direktoriaus Albino Mastausko, bet kokia branduolinė avarija yra tragedija tiek valstybei, tiek pasauliui, o avarijos poveikis visada yra dvejopas. „Tiesioginį poveikį turi jonizuojančioji spinduliuotė, netiesioginį – avarijos sukeltas stresas, kuris veikia širdies ir kraujagyslių, virškinimo sistemas, apskritai visus mūsų organus. Tokio masto avarijos visada sukelia didžiules socialines ir ekonomines tragedijas. Todėl teigiama, kad iš viso nuo avarijos nukentėjo apie milijonas gyventojų, kuriuos ji vienaip ar kitaip palietė. Labiausiai nukentėjo avarijos pasekmių likviduotojai. Tiesa, neįrodyta, kad jų gautos apšvitos dozės, nors buvo didesnės už normą, galėjo išprovokuoti vėžinius susirgimus. Vienintelis įrodytas epidemiologinis reiškinys – vaikų skydliaukės vėžio atvejų padaugėjimas labiausiai nuo avarijos nukentėjusiose teritorijose. Per 1991–2005 metus Baltarusijoje, Ukrainoje ir Rusijoje skydliaukės vėžio atvejai buvo registruoti 6848 vaikams. Tačiau visuose dokumentuose kalbama apie tai, kad didžiausias avarijos poveikis žmonių sveikatai susijęs su stresu, kurį labiausiai sukėlė nežinia. Juk iš pradžių informacija buvo slepiama, apie ją paskelbta po 36 valandų – tik tada, kai švedai aptiko, kad jų teritorijoje padidėjo jonizuojančiosios spinduliuotės fonas, ir pareiškė, kad kažkur įvyko avarija. Gyventojai nebuvo evakuojami, nebuvo pradėta profilaktika jodo preparatais, kurią iš karto po Fukušimos AE avarijos pritaikė japonai. Todėl likviduotojai, kurie ten išvyko ne savo noru ir nežinodami nei apie rizikos veiksnį, nei kaip nuo jų apsisaugoti, grįžę namo iš tiesų pajuto įvairių ligų simptomus ir susidūrė su psichologinėmis problemomis. Tokiu būdu daliai likviduotojų išsivystė alkoholinė priklausomybė, taip pat pasitaikė ir mirčių“, – pasakojo pašnekovas.

Didžiausią jonizuojančiosios spinduliuotės apšvitą

avarijos naktį patyrė apie 600 avarijos likviduotojų, buvusių atominėje elektrinėje. Ūmi spindulinė liga buvo diagnozuota 134 avarijos pasekmių likviduotojams, iš kurių tais pačiais metais 28 numirė. Dar 19 likviduotojų mirė 1987–2004 metais, tačiau jų mirties priežastys ne visada buvo susietos su gauta padidėjusia apšvita. Iš Lietuvos likviduoti Černobylio AE avarijos pasekmių buvo pasiųsta daugiau nei 7000 žmonių, jų apšvitos dozės 1986–1989 metais buvo apie 100 mSv. Nors gauta apšvita, kaip minėta, ir negalėjo sukelti jonizuojančiajai spinduliuotei būdingų sveikatos sutrikimų, šiems gyventojams vėliau buvo nustatytas santykinai didesnis kitokio pobūdžio susirgimų dažnis, ypač padažnėjo sergančių širdies ir nervų sistemos ligomis.

Avarijos pasekmės Lietuvos teritorijoje

Lietuvoje po Černobylio avarijos net 17-oje labiausiai užterštų rajonų (mat dėl vėjo krypties radioaktyvus debesys, prieš nusėsdamas Skandinavijoje, keliavo ir pro Lietuvą) buvo uždrausta vartoti pieno produktus. Juos buvo vėžama perdirbti ir išlaikyti, kol juose visiškai suskils radioaktyvusis jodas. Paprastai radiacinis fonas Lietuvoje siekia 8–12 mikroröntgenų per valandą, po avarijos šis rodiklis buvo apie 120. Tačiau tai netruko ilgai, todėl žmonės negavo dozės, kuri turėtų įtakos sveikatai. Labiausiai nukentėjo pietvakarinė ir vakarinė šalies dalys: Varėnos, Alytaus ir kiti pietų Lietuvos rajonai bei Neringos ir Klaipėdos rajonai. Didžiausia tarša, kaip paprastai ir būna avarių atominėse elektrinėse atvejais, buvo radioaktyviuoju jodu. Nors tai palyginti trumpaamžis radionuklidas, kurio skilimo trukmė yra 8 paros, pirmosiomis dienomis po avarijos jo ant grunto minėtuose regionuose iškrito pakankamai daug. Be to, išmetimai iš elektrinės vyko ir vėliau, taigi poveikis nebuvo vienkartinis. Šiuose šalies regionuose pasklido ir gana dideli kiekiai ilgaaamžio radionuklido cezio, kurio pėdsakai iki šiol aptinkami tiek grunte, tiek miško grybuose ir uogose. Taip yra todėl, kad miško ekosistemoje cesis nuolat recirkuliuoja ir iš jos ilgai nepasišalina. Šiuo požiūriu labiausiai jautrūs grybai, kurie iki šiol tiriami.

Fiziko ir dėstytojo iš Gomelio bei ekskursijų vadovo po Pripetę Piotro Filonovo nuotrauka.

„Jų tarša ceziu nemažėja, randame šio elemento ir kituose produktuose, tiesa, esami kiekiai pagal visus nustatytus standartus pavojaus sveikatai nekelia. Tačiau mes, specialistai, sakome, kad nėra nekenksmingos jonizuojančiosios spinduliuotės ir kuo ji didesnė, tuo pavojingesnė. Tad jeigu įmanoma jos išvengti, reikia vengti. Todėl mes ir teikiame informaciją, o žmogus, žinodamas labiau užterštus regionus, gali pasirinkti miško gėrybes iš tų vietų, kurios mažiau užterštos. Po avarijos buvo keliamas klausimas, ar reikėjo atlikti jodo profilaktiką, kuri nuo jonizuojančiosios spinduliuotės poveikio apsaugo skydliaukę. Dalis valstybių ją atliko, dalis – ne. Lietuvoje buvo paskaičiuota, kokia dozė suaugusiesiems ir vaikams dar yra saugi ir kokių priemonių imtis, kad ji nebūtų viršyta, ir šių skaičiavimų pagrindu nuspręsta, kad jodo profilaktikos nereikia taikyti, nes buvo imtasi kitų apsaugos priemonių, juolab kad jodo tabletės taip pat gali sukelti rimtas komplikacijas. Šią nuostatą puikiai iliustruoja lenkų patirtis: jie profilaktiškai gerė jodo preparatus, nuo kurių vėliau fiksavo komplikacijas. Todėl ir po įvykusios Fukušimos AE avarijos mes raginame gyventojus savo nuožiūra nešluoti iš vaistinių jodo preparatų, kol nebus realios grėsmės. Kita vertus, nustebau, kad tokiose aukštos kultūros šalyse kaip Suomija ir Vokietija panika dėl jodo preparatų buvo kilusi dar didesnė“, – teigė A. Mastauskas.

Liudininkų patirtys

Lietuvos judėjimo „Černobylis“ pirmininkas Pranas Paškevičius – vienas tų, kurie dalyvavo likviduojant Černobylio avarijos pasekmes. „Kadangi buvau siunčiamas iš darbovietės, pati atranka kėlė tam tikrą abejonių, ar ten viskas tvarkoje. Pavyzdžiui, buvo atrenkami žmonės, kurie turi bent vieną vaiką. Tai vertė manyti, kad baimintasi, jog po to žmogus negalės turėti vaikų. Aš nebuvau siunčiamas į pačią elektrinę, mes stotėje Slavutičiaus miestą evakuotiems žmonėms. Miestui parinkta teritorija buvo radioaktyvioje zonoje, nes buvo manoma, kad per metus laiko, kol truks statybos, teritorija natūraliai išsivalys, tačiau taip neįvyko ir buvo duota komanda vėl išardyti visus šaligatvius, kelius, nukasti gruntą ir jį pakeisti kitu. Savo apšvitos dalį mes gavome su maistu ir su radioaktyviomis dulkėmis. Visa laimė, kad pakankamai rimtai žiūrėjome į apsaugos priemones – gerėme tik atvežtinį vandenį, nuo dulkių naudojome apsaugas. Pirmus metus visko gaudavome nemokamai – ir vandens, ir maisto. Deja, prie pavojaus priprantama. Be to, tuo metu jautėmės labai globojami, todėl atrodė, kad jei ir prarasime truputį sveikatos, finansinė nauda tai kompensuos. O dabar štai girdime, kad niekas mūsų ten nesiuntė, todėl negalime ir reikalauti jokių lengvatų“, – teigė pašnekovas.

Lietuvos černobyliciečių labdaros fondo „Mūsų krantas“

prezidentas Anatolijus Zarovskis neturėjo pasirinkimo vyksti ar ne į Černobylį, kadangi buvo karininkas ir privalėjo vykdyti įsakymą. „Po avarijos jau buvo praėję apie pusantros metų, todėl mes žinojome, kas įvyko, bet kaip apsisaugoti, mūsų niekas neinformavo. Tik pažįstami gydytojai mums patarė nevalgyti vietinio maisto, vengti ypač užterštų teritorijų ir kuo mažiau kvėpuoti vietiniu oru be apsaugos priemonių. Tačiau viskas buvo organizuota atvirkščiai: matėme vykstančią sėją, pievose ganėsi karvės, kurios buvo melžiamos, ir pan. Visą šią produkciją mes ir valgėme. Vanduo taip pat buvo vietinis. Jokių apsaugos priemonių mums nedavė, išskyrus marlės raiščius, ir tai ne visiems. Tuos raiščius naudodavome tuomet, kai atvykdavo tikrintojai, kurie, beje, visą savo maistą atsiveždavo. Kai grįžome, pirmieji iš šio pasaulio išėjo tie, kurių širdis buvo silpnesnė. Kitiems paūmėjo įvairiausios ligos. Černobyliciečių vėžio rūšių sąrašas taip pat didelis – pradedant burnos, gerklės ir baigiant kraujo. Tyrimai Vilniaus Sapiegos ligoninėje parodė, kad vėžio paplitimas tarp mūsų, priklausomai nuo ligos, nuo 2 iki 20 kartų didesnis nei būdingas bendrai populiacijai. Gi viešojoje erdvėje teigiama, kad nuo radiacijos nukentėjo tik vienas organas – skydliaukė. Toks jausmas, tarsi kitų organų mes neturėtume“, – teigė pašnekovas.

Nukelta į 5 psl.

Projektas „Černobylis-2“

Irina Chalip „Novaja gazeta“ rašo: „Astravo miestelio gyventojai, paklausti apie darbą statyboje, atsako chrestomatiškai: „Tai kad viską vagia – ir medžiagas, ir pinigų.“ Nugvelbti balkį iš statomo tvarto – blogai, bet nepavojinga. Grobstyti atominėi elektrinei skirtas statybines medžiagas – mirtinai pavojinga. Ne tik vagiui, bet ir visiems mums. Betgi kitaip ir būti negali. Juk Baltarusijos AE statyba su Rusijos rangovu – tai tos pačios sovietinės statybos tradicijos, kurios, deja, nepasikeitusios. Čia ir slypi esminis objekto pavojingumas.“

Vienas judėjimo „Mokslininkai už nebranduolinę Baltarusiją“ steigėjų Georgijus Lepinas Astravo AE statybą pavadino „atominė amžiaus afera“. Fizikas atomininkas profesorius G. Lepinas šešerius metus – nuo 1986 iki 1992 metų – dirbo prie Černobylio AE avarinio bloko. Anot jo, ir užkonservuota Kaliningrado, ir statoma Baltarusijos atominės jėgainės – ne tiek energetinis, kiek politinis projektas. Gaminama abiejų jėgainių elektros energija visiškai galėtų išspręsti energetines Lietuvos, Latvijos, Estijos ir didelės dalies Lenkijos problemas, tačiau padarytų Baltijos valstybes ir Lenkiją smarkiai priklausomas nuo Rusijos. Reikia pastebėti, kad Baltarusijos AE statoma kurtinėje zonoje, prie pat nacionalinio parko ribos ir ekologiškai švarioje vietovėje –

užtat pasienyje su Lietuva, t. y. arčiausiai potencialių elektros energijos vartotojų.

* * *

Vienas Astravo AE statybininkų, dėl savaime suprantamų priežasčių nepanoręs viešinti nei savo vardo, nei pavardės, 2015 metų birželį davė interviu Baltarusijos televizijos kanalui „Belsat“, transliuojamam iš Lenkijos.

– *Ką dirbate?*

– „Belenergostojuje“ aš dirbu armatūrininku. Nuo 2015-ųjų pradžios sėdžiu „kotlovane“ (pamatų duobėje), rišu armatūrą, užpilu betonu ir darau klojinį. O šiaip jau pusantrų metų šitaip kumečiau ju.

– *Kokia jūsų alga?*

– Juokinga, net kalbėti nenoriu. Trys milijonai (1 000 000 BYR = 49,95 euro; įsėina apie 150 eurų. – *Red. past.*). Anksčiau normaliai mokėjo, išeidavo ir 10 milijonų, o dabar špyga taukuota.

– *O kiek dienų per mėnesį dirbate?*

– Dirbame „vachtos“ metodu. Anksčiau būdavo, kad dirbame 15 dienų ir 15 dienų namuose. O dabar pakeitė visų kontraktus taip, kad dirbame po 20 dienų per mėnesį. Na, mato, kad nėra išdirbio ir nuo grafiko atsiliegame. Ir nenuostabu. Kas už tokius pinigus gali arti. Mano dienos norma – surišti 500 kg armatūros. Prapultis. Sugalvojo pašėlusias normas, kad reikėtų mažiau mokėti. Anksčiau už

kubą užpildo betono mokėdavo milijoną, o dabar 16 tūkstančių. Plaukai šiaušiasi.

– *Ar yra tokių, kurie padoriai uždirba?*

– Krikšto tėvas, tėvas, brolis... Supranti? Įdomiausia, kad tie darbų vykdytojai dar ir vagia lyg pamišę. Vieną jau pagavo ir dabar teisia.

– *O ką grobstė?*

– Ir blokus, ir cementą – žodžiu, viską, kas ne taip padėta. Siaubas, kas vyksta. Viršininkai švaisto statybos lėšas, kaip kas gali.

– *Ar daug žmonių palieka darbą?*

– Labai daug. Dar prieš metus dirbo 6000 žmonių, dabar – apie 4000. Aš taip pat išeičiau, bet neišleidžia. Sako, nėra kam dirbti. Girdi, pažeidi kontraktą. Bet ir apsisukus išeiti negaliu – nenoriu, kad mane atleistų su įrašu. O ir kur eiti? Čia pas mus dėl krovėjo vietos 32 žmonės konkuruoja. Mieste darbo nėra. Mėginau rašyti pareiškimą, o darbų vykdytojas gelbėdamas savo užpakalį ant pareiškimo brūkšteli „susipažinęs“ – juk jei sutiks paleisti, jam pačiam maža nepasirodys.

Studentų statybos būrys dirba statybvietyje – suriša armatūrą. 2014

STATOMA GERIAUSIA PASAULYJE ATOMINĖ ELEKTRINĖ, IR RUSIJA KARTU SU MUMIS NORI PARODYTI VISIEMS, KOKIOS TURI BŪTI ATOMINĖS ELEKTRINĖS ATĖITYJE.

– *Nebandėte skųstis savo grobstančiais vadovais?*

– Rašėme ir į Generalinę prokuratūrą, ir vietos valdinkėliams, ir Lukašenkos administracijai. Tuščias reikalas. Kol neprasidėjo ta košė Ukrainoje, viskas buvo normalu. Beje, čia, statyboje, beveik kas trečias – ukrainietis. Neseniai vėl atvyko. Jiems trys milijonai – neblogi pinigai.

– *Šeima gausi?*

– Žmona ir du sūnūs. Vyresniam 27-eri, jau pats pasirūpina, o jaunesnis mokosi. Pats supranti, reikia ir kokiam nors kotletui duoti, ir transportui.

– *O žmona kur dirba?*

– Logistė ekspeditorė. Gauna kapeikas. 2,5 milijono – tai pragyvenimo minimumas. Kaip pragyventi?

Černobylio avarijos įtaka lietuvių sveikatai

Atkelta iš 4 psl.

Černobylio avarijos padarinių likviduotojai.

Mokslinių tyrimų duomenys

Pasak Nacionalinio vėžio instituto Vėžio kontrolės ir profilaktikos centro vyriausiosios mokslo darbuotojos dr. Giedrės Smailytės, po Černobylio avarijos buvo inicijuota daugybė mokslinių tyrimų, siekiant įvertinti jonizuojančiosios spinduliuotės poveikį žmonių sveikatai, ypač šaly-

se, labiausiai paveiktose išorinės jonizuojančiosios spinduliuotės dėl įvykusios avarijos, t. y. Baltarusijoje, Rusijoje ir Ukrainoje. Šie tyrimai pateikė daug informacijos apie radioaktyviojo jodo izotopų sąsają su skydliaukės vėžiu. Skydliaukės vėžys pirmą kartą susietas su jonizuojančiosios spinduliuotės poveikiu 1969 metais remiantis išgyvenusiųjų Hirosimos ir Nagasakio atominis bombardavimus tyrimais. Didžiausia skydliaukės piktybinių navikų rizika nustatyta praėjus 25 metams po bombardavimo, tačiau ir praėjus 60 metų šioje žmonių grupėje stebimas skydliaukės piktybinių navikų rizikos padidėjimas. Dažniau jis pasireiškė moterims. Po Černobylio avarijos buvo paskelbti epidemio-

loginių tyrimų Ukrainoje ir Baltarusijoje duomenys apie ženklių vaikų sergamumo skydliaukės vėžiu padidėjimą radioaktyviuoju jodu užterštose teritorijose. Ryškiausias rizikos padidėjimas nustatytas vaikams, kurie avarijos metu buvo iki 4 metų amžiaus, o sergamumo rizikos padidėjimas nustatytas jau praėjus 3–4 metams po avarijos.

„Didžiausią jonizuojančiosios spinduliuotės poveikį patyrė Černobylio avarijos pasekmių likviduotojai. Tarptautinio vėžio tyrimo centro koordinuotame tyrime, į kurį buvo įtraukti avarijos likviduotojai iš Baltarusijos, Rusijos ir Baltijos šalių, nustatytas skydliaukės vėžio rizikos padidė-

jimas, tačiau tyrimų interpretavimą apsunkina didesnis dėmesys Černobylio avarijos likviduotojų sveikatai ir profilaktiniai skydliaukės tyrimai, kurie avarijos likviduotojams buvo atliekami dažniau nei visoms kitoms gyventojų grupėms. Šiuo metu atliktų tyrimų duomenų nepakanka, kad būtų galima padaryti skirtingas amžiaus grupes apimančias išvadas apie skydliaukės vėžio riziką, susijusią su radioaktyviojo jodo poveikiu. Patikimų duomenų apie kitų navikų rizikos padidėjimą dėl Černobylio avarijos poveikio taip pat nėra. Turimi duomenys apie leukozijų riziką dėl išorinio jonizuojančiosios spinduliuotės poveikio neleidžia prieiti prie vieningos išvados,

nors dviejų tyrimų duomenys su individualių dozių įvertinimu nustatė ženklių visų leukozijų rizikos padidėjimą. Labiausiai avarijos užterštose Ukrainos ir Baltarusijos teritorijose buvo nustatytas sergamumo krūties vėžiu rizikos padidėjimas, tačiau dėl mažo atvejų skaičiaus ir apskritai gerėjančios piktybinių navikų registracijos tyrimo rezultatus vienareikšmiškai įvertinti sudėtinga. Kadangi dauguma piktybinių navikų pasižymi ilgą indukciniu laikotarpiu, iki šiol buvo praėję per mažai laiko, kad galima būtų daryti galutines išvadas apie kitų piktybinių navikų riziką“, – teigė mokslininkė.

Parengta pagal Lietuvos spaudą

Diagnozė – neterminuota progresuojanti Černobylio genetika

Juozas Prušinskas,
Navikų profilaktikos centras
„Apgamas“

Pagal nuo seno nusistovėjusias taisykles, kiekviena žmogaus ligos istorija yra pildoma prisilaikant tam tikros gyvenimo patvirtintos schemos. Truputį pakeisdamas medicininis principus ir panaudodamas kai kuriuos žurnalistinio tyrimo niuansus, pateikiu Černobylio katastrofos „ligos“ istoriją.

I. Dokumentiniai duomenys

Katastrofos pavadinimas: Juodoji Metėlė (Černobylis).

Vieta: Černobylio AE, Pripetė, Ukraina.

Gimimo data: 1986-04-26 dienos naktis, pirma valanda dvidešimt trys minutės penkiasdešimt aštuonios sekundės. Ketvirtojo bloko reaktorius.

Galutinė diagnozė: Neterminuotas progresuojantis počernobylinis genetinis sindromas. Socialinis iškrypimas.

II. Nusiskundimai

Vandenų ir juose esančių gyvių bei augmenijos išsigimimas. Sausumos floros ir faunos genetinis, struktūrinis ir kosmetinis pasikeitimas. Žmonių endokrininis, hormoninis ir genetinis visų organų ir organizmo skysčių negrįžtamų pokyčių sindromas. Nevaldomas paveldimų ligų piktybėjimas.

III. Katastrofos anamnezė (kaitos eiga nuo pat pradžios)

1986-04-26 dienos naktis, pirma valanda dvidešimt trys minutės penkiasdešimt aštuonios sekundės. Ketvirtas blokas. Netikėtai sudrebėjo žemė.

Kodėl taip atsitiko? Galutinio atsako nėra ir po šiai dienai:

– keletas žmonių sprogimo išvakarėse esą matę danguje virš

elektrinės kažin kokį švytėjimą. Kažkas jį ten nufotografavęs, juostelėje išryškėjo skrendantis kažkoks nežemiškas kūnas...;

– sako, Šventame Rašte yra aprašyta, kad ant Žemės nukris Metėlė ir apkars upės bei ežerai (o juk Černobylis ir yra Metėlė, arba Juodasis pelynas);

– fizikos ir chemijos vandalizmo rezultatai kada nors privers kosminį protą įsikišti į mūsų žemiškus reikalus (Konstantinas Leontjevas).

BET... liko kaltas žmogiskasis faktorius. „Kalčiausi“ jau daugelį metų negenda šešių pėdų gylyje po žeme, kažkur už Maskvos.

VAKAR. „Aš išsaugojau daug instrukcijų... Visiškai slaptų... Visas jums atiduosiu... Parašykite sąžiningą knygą... Užkrėstos vištienos apdorojimo instrukcija... Jos apdorojimo ceche reikėjo būti apsirengus taip, kaip užterštoje teritorijoje kontaktuojant su radioaktyviais elementais: su guminėmis pirštinėmis ir guminiiais chalatais, batais ir kitkuo. Jeigu tiek ir tiek kiuri, reikia pavirti pasūdytame vandenyje, vandenį nupilti į kanalizaciją, o mėsą įmaišyti į paštetus, dešras. Jeigu tiek ir tiek kiuri – į kaulų miltus, gyvuliams šerti... Taip buvo vykdomi „mėsos planai“. Iš užkrėstų rajonų veršiukus pigiai parduodavo kitose vietose. Švariose. Vairuotojai, vežioję tokius veršiukus, pasakodavo, kad veršiukai atrodo juokingai – plaukai žemę siekdavę; jie buvę tokie alkanai, kad ėdę viską – net skudurų ir popierių. Šerti juos buvo lengva. Parduodavo kolūkiams, bet jei kas norėjo – galėjo imti sau. Į savo ūkį. Kriminalinis nusikaltimas.“ („Černobylio malda“)

SIANDIEN. „...Kijevo kelionių biuras siūlo keliones į Černobylio miestą ir mirusius kaimus... Suprantama, už pinigų... Aplankykite atominę Meką...“

IV. Gyvenimo istorija

Iki išvežimo buvę sveiki ir... jauni.

V. Status praesens (esama padėtis)

Likviduotojai bei labiausiai užterštų vietovių gyventojai ir dabar nesupranta, kodėl jie tapo antrarūšiais žmonėmis. Besitęsiantis jų atžvilgiu socialinis abejingumas paskatino daugelį gyvenimą baigti savižudybe. 22-eji pasimetimo metai skatino nervų ir širdies ligas, apsigimimus ir kai kurių onkologinių ligų padažnėjimą. Dabar jau bręsta įvairiausių skydliaukės ligų bumas. Ryškėja dvi kartos: gimę po Černobylio tragedijos ir gimę iš šių. Vėl skydliaukė... ir šiuos dešimt metų ji vyraus ligų sąrašė. Kadangi jau atėjo laikas cezio ir stroncio egzistavimo pusperiodžiui, jų „darbą“ perima kiti – dar ilgesnio veikimo – radionuklidai. Atlikti eksperimentiniai tyrimai su pelėmis įrodė, kad didžiausias apsigimimų skaičius laukiamas ketvirtoje–šeštoje kartose. Augalai išgyveno tik tie, kurių šaknys siekė giliau negu radiacinis žemės sluoksniu pakankimas. Kiti modifikavosi arba išnyko.

VI. Status specialis

Žuvo virš 1250 iš daugiau nei 8000 Lietuvos žmonių, dalyvavusių avarijos padarinių likvidavimo darbuose.

Rašau žodį „žuvo“, nes:

– buvo per prievartą išvežti į zoną;

– nebuvo suteiktos minimalios apsaugos nuo radiacijos priemonės;

– grįžus namo valdžia vykdė likviduotojų likvidavimosi programą pagal psichologinio ir tarybino genocido principus ir t. t.

VII. Tyrimai

Stebimas priešlaikinis likviduotojų, paveiktų mažų radiacijos dozių, senėjimas, bet

išvada reikalauja tolesnių tyrimų.

Manoma, kad apie 300 000 Černobylio avarijos likviduotojų gavo 500 milizivertų (seniau radiacijos dozės buvo matuojamos rentgenais: 1 milizivertas yra apytiksliai 0,1 rentgeno) viršijančias dozes. Palyginimui faktas: paties ilgiausio kompiuterinės tomografijos tyrimo metu pacientas apšvitinamas 10–15 milizivertų. Per metus iš gamtos, medicinos, atominių bombų bandymų metu susidariusių radionuklidų žmogus vidutiniškai gauna apie 2 milizivertus.

1997-04-24 Baltarusijos parlamente buvo pristatyti Motinos ir vaiko apsaugos instituto tyrimo rezultatai apie motinos pieno užterštumą. Virš leidžiamos normos 89 procentai pieno mėginių buvo užteršti Cs-137, 81 procentas – Sr-90, be to, buvo užfiksuotas padidintas švino, kadmio, gyvsidabrio, nitrato, pesticidų ir kitų kenksmingų medžiagų kiekis.

Grozno mokslininkai ištyrė gimdos gleivinės nuograndas po abortų ir audinių gabalėlius. Pacienčių tyrimuose 100 procentų mėginių buvo rasta radioaktyviojo cezio, o 10–20 procentų mėginiai buvo labai radioaktyvūs. Šios išvados yra mokslškai patikimos.

Daugėja skydliaukės patologijų. Daugiau kaip 88,5 karto padaugėjo vaikų skydliaukės vėžio susirgimų, 12,9 karto – paauglių ir 4,6 karto – suaugusiųjų. Mokslininkai teigia, kad Gomelio rajone vėžiu susirgs 50 tūkstančių žmonių, o Mogiliovo rajone – 5 tūkstančiai.

Lietuvoje taip pat Černobylio AE avarijos padarinių likviduotojų sveikatos būklė turi tendenciją blogėti.

VIII. Gydymas

Kiekvieno likviduotojo gydymas nustatomas pagal jo konkretaus skundo, skundų

grupės ir nustatytos ligos pobūdį.

IX. Profilaktika

Bendra. Mažinti rūkalų kiekį arba visiškai atsisakyti rūkymo. Alkoholio vartojimą sumažinti iki mediciniškai patvirtintos normos. Maistui stengtis vartoti tuos produktus, kurie turi savyje savybių, skatinančių organizmo detoksikaciją ir radionuklidų eliminaciją iš organizmo. Nepervargti.

Individuali. Po kiekvieno individualiai nustatyto ligos gydymo proceso sudaromas profilaktinių priemonių planas, kad būtų išvengta ligos pasikartojimo.

X. Prognozė

Pasveikimo. Mokslininkai teigia, kad Černobylio avarija likviduotojams sukėlė, sukelia ir sukels pasekmių. Ir jos pasireikš ne tik žinomais sirgimais, tokiais kaip vėžiniai, genetiniai palikuonių pokyčiai, bet ir sukels pokyčius, nebūdingus apibrėžto amžiaus žmonių grupėms. Pavyzdžiui, seni sirgs vaikiškomis, o vaikai – senelių ligomis. Imunitetas nespės atpažinti tokios kaitos, ir žmonių gydymas ilgam taps neveiksmingas, nerezultatyvus. Negalima užmiršti ir to fakto, kad „taikiojo“ atomo išsilaisvinimo kely buvo ir paprasti žmonės. Taigi šimtai tūkstančių palikuonių turės kantriai ieškoti būdų, kaip gyventi be sunkių paveldimų, turinčių polinkį piktybėti ligų.

Darbo. Greitas nuovargis. Nervinės įtampos netoleravimas. Šalutinių ligų perteklius smukdys ir taip išsekinto organizmo resursus.

Gyvenimo. Šeimos narių paslėptas gailestis. Valstybės tarnautojų ignoravimas gilins tarpą tarp vadinamųjų sveikų ir „počernobylinių“. Ilgiau gyvens iki tol buvę stiprios nervinės pusiausvyros asmenys.

Raidės G reikšmė lietuvių gyvenime

Gyvenimas tuo įdomus, kad kartais jam pajavairinti užtenka užtenka pateikti visuomenei labai nedaug. Taip ištiko 2007 metais, kai parašiau vedamąjį į laikraštį „Apgamas“. Idėja parašyti tokios formos ir turinio rašinį kilo atsitiktinai.

Pasirodžius laikraščiu su laukiau nemažai skambučių.

Vieni stebėjosi lietuvių kalbos galimybėmis, kiti atsiuntė dar keletą žodžių su G raide, bet įdomiausia buvo tai, kad atvyko lietuvių kalbos specialistė ir atnešė 1956 metų laidos „Lietuvių kalbos žodyno“ tris atšviestus puslapius, paaškinančius pagrindinio straipsnio žodžio *goželis* reikšmes su kilmės vietovių

nuorodomis. Taip pat sužinojome, kad žodis *gamas* yra apgamo pusbrolis, dar vadinamas *prigimtu ženkle*. Malonu buvo tai, jog rašydamas apie goželį nesuklydau ir išskirtinai jį atidaviau Sūduvos kraštui.

Keletą kartų perskaičius rašinį, kilo mintis dar kartą pateikti jį visuomenei – tik

truputį papildytą. Pati idėja G raide išsakyti Gimimo ir Galo (kaip gyvenimo laikotarpio) esmę buvo išlaikyta. Tiesa, atsirado patarėjų – tuo lietuvių labai dosnūs – esą reikia parašyti straipsnius, skirtus kitoms raidėms ir kuo ilgesnius. Palinkėjau sėkmės, bet likau prie G.

Nukelta į 7 psl.

Raidės G reikšmė lietuvių gyvenime

Atkelta iš 6 psl.

Tad kas gi pakišo tokią straipsnio idėją? Ogi vieną rudens vakarą, besimaudydamas vilkaviškių pamėgtame paplūdimyje prie Kapčiaus, išgirdau žodį, kuris mane nustebino savo autentiškumu. Berniukai plaukiojo, šokinėjo nuo tilto. Vienam dar neišnėrus, kitas jau skriejo oru. Vos vos nesusidaužė galvomis. „Goželi, tu. Ką, negali palaukti, kol išnersiu?!“ – truputį užpykęs aprėkė draugas.

Goželis... Mintyse padėjau ieškoti atitikmens jam. Pavadinai durnium, tešlagalviu –

gali įsižeisti; pavadinsi trenktu, bukapročiu – taip pat įsižeis. O jeigu aprėksi debilu, tai ir kumščio gali paragauti.

Koks paprastas ir kartu neįžeidžiantis žodis. Sūduvos lygumose gan dažnai vartojamas. Gal kaip tik dėl to ir tapo toks kasdienis? Kažkaip nejučiomis užėjo noras surasti daugiau žodžių, kurie lietuvių gyvenime yra daugia-reikšmiai ir daugiaprasmiai. Goželis tapo tarsi įvadinio žodžiu ar savotišku impulsu. Galvoje užsikūrė tikra sumaištis, beieškant žodžių, prasidedančių, kaip vėliau paaiškėjo, pačia reikšmingiausia raide – G.

Lai skaitytojas nekreipia dėmesio į medicininių, žurnalistinių ir liaudiškų pasakymų samplaiką.

Žmogus prasideda nuo Gamtos. Ji išmokė vieno svarbiausių Giminės išlikimo būdų – paveldimumo per Gėnus. Visa tai Gimdoje. Perduodame akių ir plaukų spalvą, Garbanas ir ausų ilgį, polinkį sirgti vienomis ar kitomis ligomis, net seilėjimosi manieras. Einame toliau.

Gimimas. Geriausias gimimas – galva į gamtą.

Gyvenimas. Godus gurgkšnis gero garuojančio gėralo. Gautas gatvėje guzas galvoje. Gailestingas gydytojas, gy-

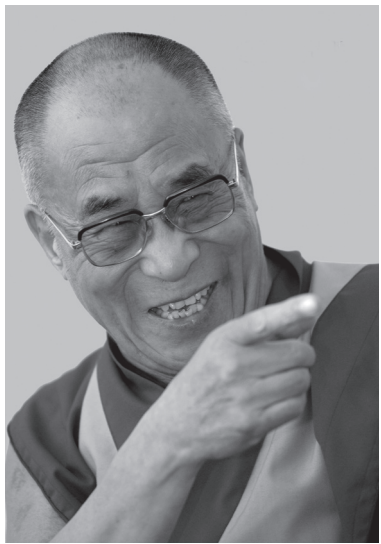
dantis gripą. Greitai gendančios gingyvos ir galiniai griūvantys griežliai. Gausūs galūnių grybelių gumbeliai. Geltonos gėlės ganėtinai gražesnei gėlelei. Genties genų gausinimo gimnazijos. G gumbelio grabinėjimas ir galus garbinimas. Gatvės ir gimnazijos, gamtos ir galugatvės gaujos, gilūs ir glitūs grioviai. Girios. Garlaiviai. Gimdymo garantijos. Gaktos garbanos genėtuose gauriukuose. Garbanoti ir genetiškai generalizuoti gudurčiai. Gamas galvos garbanose. Geismo glušinimas. Gėjai. Geišos. Gyvenimo gelmės. Geras ir ganėtinai graudus gyvenimo gražbylingas gaba-

liukas greta galingųjų geldos. Grotos. Gobšūs giminės gandai. Galutinė gulbės giesmė. Gyvenimo galo gongas. Geras, gailestingas ir... godus gydytojas galugalvy gulto. Gamtos gydomoji galia. Gerklų gumbas galingesnis nei gyvybės ir gamtos. Gausios guodėjų ir gedėtojų giminių grupės. Gailus gerklės garas ir... giesmių giesmė gegužės gale.

Galas. Galų gale galas galutinai.

Štai toks trumpas žmogaus buvimo žemėje dienoraštis. Kiek dar raide G prasidedančių žodžių, kurie aprėpia pradžią ir pabaigą – Gimimą ir Galą...

Išminties krislai

XIV Dalai Lama gimė 1935 liepos 6 šiaurės rytų Tibeto pakraštyje, Amdo provincijoje, Takcero kaime, smulkių žemdirbių šeimoje. Tėvai jam davė Lhamo Tondupo – Norus Vykdančiosios Dievybės vardą. Neturėdamas nė trejų metų specialaus paieškos būrio buvo surastas ir pripažintas 1933 mirusiojo XIII Dalai Lamos inkarnacija, t. y. įsikūnijimu. 1939 vasarą iš tėvų namų išvežtas į Potalos rūmus Lhasoje, 1940 žiemą oficialiai paskelbtas dvasiniu Tibeto vadovu ir gavo religinį vardą Tenzinas Gjaco.

1947 susipažino su vargais negalais Lhasą pasiekusiu austrų alpinistu Heinrichu Hareriu, tapusiu jo draugu ir pasaulietiniu mokytoju. 1950 spalį 80 000 Kinijos liaudies išsivadavimo armijos karių kirta Tibeto sieną, o kinų radijas pranešė, kad prasidėjo „taikus Tibeto išlaisvinimas“. Lapkričio 17-ąją, išvengtino dieną, jam suteikti pasaulietiškos valdžios įgaliojimai. 1954 ir 1955 kinų kvietimu Dalai Lamos delegacija lankėsi komunistinėje Kinijoje.

1957 pradžioje su diplomatinio vizitu jis lankėsi Indijoje. Tais pačiais metais paaštrėjo sukilėlių susirėmimai su kinų ka-

riuomene. 1958 ir 1959 išlaikė vienuolikuosius egzaminus, o 1959 kovo 17-osios vėlų vakarą skaudama širdimi paliko Lhasą ir po dviejų savaitių pasiekė Indijos pasienį. Dar tais pačiais metais iš Tibeto pasitraukė apie 100 000 tibetiečių. (Per 1959–1980 kinų okupacijos laikotarpį, vienaip ar kitaip režimo paliesiti, mirė milijonas iš 6 mln. tibetiečių; iš 6000 vienuolynų ir šventyklų veikiančių teliko 37.)

1960 Dalai Lama apsistojo Dharamsaloje, kur iki šiol tebėra jo rezidencija. Nuo 1967 metų Jo Šventenybė keliauja po pasaulį. 1989 12 10 religinis ir politinis tibetiečių tautos vadovas tapo Nobelio taikos premijos laureatu. 1991, 2001 ir 2013 XIV Dalai Lama lankėsi Lietuvoje.

- Kiekvienas iš mūsų atsakingas už visą žmoniją. Čia slypi mano paprastos religijos esmė. Jai nereikalingos šventyklos nei sudėtinga filosofija. Mūsų pačių smegenys, mūsų širdys – štai mūsų šventyklos, o gerumas – vienintelis mokymas. [Būti geram ir dosniam nereikia didelių pastangų nei sąnaudų, tačiau pranašumai, kuriuos jūs įgyjate, yra pakankamai svarbūs. Tokią išvadą po atlikto tyrimo padarė Maiklas Nortonas ir jo kolegos iš Harvardo verslo mokyklos. Jau tyrimo metu paaiškėjo, kad savanoriai, paaukoję tam tikrą sumą, jautėsi laimingesni už tuos, kurie išleido pinigus savo malonumui.]
- Išdidumas niekada nepateisinamas. Jis kyla iš žemos savivertės arba laikinų, paviršutiniškų pasiekimų.
- Žmonės buvo sutverti tam, kad juos mylėtų, o daiktai sukurti tam, kad jais naudotųsi. Chaosas apėmęs pasaulį dėl to, kad viskas vyksta atvirkščiai.
- Didžiausias permainingas pradedą pavieniai žmonės. Taika pa-

saulyje grindžiama kiekvieno žmogaus vidine ramybe ir taikinga širdimi, o tai reiškia, kad kiekvienas iš mūsų gali įnešti savo indėlį.

- Visada kitame žmoguje galima atrasti savybę, kuria jis jus pranoksta.
- Išsaugant pozityvų požiūrį į gyvenimą, galima būti laimingam netgi pačiomis nepalankiausiomis sąlygomis.
- Atjautos tema visai nesusijusi su religija. Tai bendražmogiškas reikalas, vienintelė žmonių giminės išlikimo sąlyga. [Tyrimai atskleidžia, kad atjausdami jūs patiriate pasitenkinimą, prilygstantį sekso, gero maisto ar poilsio gamtoje teikiamiems pojūčiams. Atjauta naudinga jūsų sveikatai – ji mažina stresą, normalizuoja širdies ritmą ir stiprina imunitetą.]
- Meilė ir atjauta – tai būtinybė, o ne prabanga. Be jų žmonija negali egzistuoti.
- Neįvertinti draugystės nevertėtų. Ją reikia apgaubti švelnia meile ir rūpesčiu, kadangi draugai – tai tie žmonės, kuriais jūs galite pasitikėti. Tikra draugystė niekada nepriklauso nuo pinigų ar politinių pažiūrų. Žiūrėjimas į draugystę iš aukšto veda į vienatvę, ir tai yra viena depresijos plitimo visuomenėje priežasčių.
- Kada mirtis yra įsisąmoninta, ji neužklups netikėtai ir neatrodys baugi. Teliks jausmas, kad mirtis, tiesą sakant, yra ne kas kita kaip persirengimas kitais drabužiais. O tai padeda išlaikyti vidinę ramybę. Mirties prisiminimą galima palyginti su kūju, sudaužančiu visus negatyvius polinkius ir nerimąstingas emocijas. [Kaip Dalai Lama yra minėjęs, jis pats mirtį medituoja kasdien. Savęs įsivaizdavimas mirties patalė leidžia tvirtai įsisąmoninti, kad mirti gali staiga ir kad iš šio pasaulio nieko neišsineši, o mirties akimirką bus naudingos tik dvasinės žinios. Mirties prisiminimas – viena esminių

budizmo praktikų, kreipiančių protą tinkama linkme.]

- Mūsų priešai mums suteikia nuostabią galimybę lavinti kantrybę, pakantumą ir atjautą.
- Atmink, kad geriausi santykiai yra tie, kada jūsų meilė vienas kitam pranoksta vienas kito poreikį.
- Ugdykitės stiprų troškimą nekenkti kitiems nei veiksmais, nei žodžiais, nepaisydami patirtų ar patiriamų užgauliojimų ar kitokios jums daromos žalos.
- Jei mes norime ugdytis kantrybę, mums reikalingas žmogus, kuris iš visos širdies trokštų mums pakenkti. Šie žmonės mums atveria tikrąsias tokios praktikos galimybes – jie išbando mūsų vidinę jėgą taip, kaip to nesugebėtų padaryti joks guru. Apskritai kantrybė mus apsaugo nuo nevilties ir liūdesio.
- Vieni žmonės stori, kiti – ploni, kas nors yra labai gražus... Ir visgi jei į visus juos pažvelgsi pro rentgeno spindulius, pamatysi tik kambarį, pilną skeletų.
- Apimti nūdienio gyvenimo beprotybės, mes vis mažiau suprantame, kas sudaro tikrąją žmogaus vertę. Žmonės pavirto paprasta visuma to, ką patys gamina.
- Pirmą galvokite apie kitus, o po to apie save. Tai naudinga net egoistiniu požiūriu. Jeigu jūs, trokšdami laimės ir nenorėdami kentėti, būsite kitiems žmonėms geri, rodsite jiems meilę ir pagarbą, tai ir kiti mylės jus ir gerbs – šitaip patirsite daugiau laimės. O jei pyksite ir neapkęsite, jie atsilygins tuo pačiu – taigi laimės neturėsite. Todėl sakau: jei esate egoistai, būkite *protingi* egoistai. Paprastas egoizmas – visiškai savanaudiškas, bet jei esate *protingi* egoistai, jūs būsite kitiems tokie pat geri kaip ir savo artimiesiems. Galiausiai tokia strategija suteiks daugiau pasitenkinimo, daugiau laimės. Taigi net jums patiems naudingiau gerb-

ti kitus, jiems padėti ir mažiau galvoti vien apie save.

- Mūsų namai vis didesni, o šeimos vis mažesnės. Turime daugiau patogumų, bet mažiau laiko. Daugiau mokslinių laipsnių, bet mažiau sveiko proto. Daugiau žinių, bet mažiau gebėjimų blaiviai nuspręsti. Daugiau specialistų, tačiau dar daugiau problemų. Daugiau vaistų, bet mažiau sveikatos. Mes sukurėme ilgą kelią iki Mėnulio ir atgal, bet mums sudėtinga pereiti per gatvę, kad susitiktume su nauju kaimynu. Mes sukūrėme daugybę kompiuterių milžiniškiems informacijos kiekiams saugoti ir kopijuoti, bet ėmėme mažiau bendrauti tarpusavyje. Mes laimėjome kiekybę, tačiau pralaimėjome kokybę. Tai greitojo maisto, bet lėto virškinimo, aukštaūgių, bet žemos moralės, didžiulių pajamų, bet smulkmeniškų santykių laikas. Tai laikas, kada tiek visko daug už lango, bet nieko kambaryje.
- Nuo pat gimimo mums reikia tėvų globos ir jų gerumo. Ir vėliau, kada gyvenime mus užklumpa liga ar sulaukiame senatvės, mes vėl negalime apsieiti be kitų gerumo. Tad jeigu mes savo gyvenimo pradžioje ir pabaigoje šitaip smarkiai priklausome nuo kitų žmonių gerumo, ar gali būti taip, kad mes, įpusėję savo gyvenimo kelią, neparodytume gerumo kitiems?
- Mokslą, kaip ir kitas mūsų gyvenimo sritis, taip pat veikia savi mados vėjai.
- Jeigu paieškotumėte, netgi pačiame pikčiausiame žmoguje galima atrasti ką nors gera. Todėl kai jūs žmoguje matote absoliutų niekšą, tai viso labo mentalinė jūsų projekcija, o ne realybė.
- Kartais aš suabejoju, ar uodas sugeba patirti meilę. Pasi-taiko, kad kai uodas nutūpia ant manęs, aš jo nenubaidau, bet atjausdamas leidžiu jam prisigerti kraujo... O po to šis nuskrenda savais keliais, neparodęs nė menkausio dėkingumo ženklų.

Dulkes nupūtus: 1915 metų liepa–spalis

● **Vilniaus kronika. Darbo pagalba sodiečiams.** Vilniaus mokslo apygardos globėjo leidimu išvažiavo laukų darbų dirbti sodžiu Vilniaus pradedamųjų mokyklų mokinių būrys – iš viso 40 vaikinių. Jie padės karan pašauktųjų šeimynoms dirbdami veltui kaip paprasti darbininkai. / *Viltis*, 1915 07 08, nr. 151, p. 1

● **Iš Lietuvos. Mokslas ir mokyklos. Papiliai, Poponių vls., Ukmergės apskr.** Šio sodžiaus ūkininkai, suprasdami mokslo svarbumą, sumanė prašyti valdžios leisti pasistatyti mokyklą, kuriai davė žemės pusę dešimtinės [apie 50 arų] ir patys suvežė medžių ir akmens be jokio užmokesčio. Nors daug vargo jie turėjo, kol visą medegą [medžiagą] suvežė rudenį ir žiemos keliais, bet užtai dabar mokyklą jau baigia statyti valdžia ir rudenį jų vaikams neberekės eiti už 7 verstų [apie 7,5 km] į miestelį. Jei laikai leis, tai jau rudenį žadama užbaigti statyti. Mokytojas jau yra – lietuvis suvalkietis (pabėgėlis), praėjusią žiemą mokino sodžiu, nusisamdymas butą ir sau, ir mokyklai. / *Viltis*, 1915 07 09, nr. 152, p. 1

● **Lietuvos žinios. Raičiai, Šiaulių apskr.** Kaip „Rygos garsas“ rašo, žmonės čia pradėję daryti stiprų naminį alų ir pardavinėję jį kareiviams. Šie pasigėrę ėmė šūkauti. Užtai su pardavėjais buvę nubausti. / *Lietuvos žinios*, 1915 07 15, nr. 80, p. 1

● **Kas girdėti. Lietuvoje. Žasliai, Vilniaus gub.** (...) Aplamai imant žmonių ūpas neblogiausias. Dažnai pagriaudžia armos ir vėl nustoja, bet prie to jau pripratome. Naujiena pas mus dar aeroplanai. Bėga visa virtinė bobų, vyrų, vaikų ir žiūri primerkę akis, ir stebisi tuo neregėtu paukščiu. „Ale kad ir panašus į paukštį. Tikras vana gas“, – vieni kitiems kalba, o širdys iš baimės tik lamatoja [spurda]... / *Lietuvos ūkininkas*, 1915 07 16, nr. 26, p. 232

● **Dievo aplaidžia [bausmė].** Ištvirkę, pasileidę, gervės pieno įsigėdę, eidavome svetur, apleidavome gražią ir turtingą Lietuvos šalelę. Kame lietuvių neberasdavai? Pačiame galelyje Afrikos, pačioje tolimojoje Australijoje, pačioje karštoje Argentinoje ir Brazilijoje. O jau milžinėje, šeštą dalį viso pasaulio užvaldžiusioje Rusijoje tai tikrai nebuvo parapijos, kur nebūtų lietuvių. Tolimiausioje Siberyje galėjo kunigauti lietu-

viai, kaip moką kelias kalbas. Giliausioje Rusijoje, jei ir kunigauja kame lenkas, tai pilna skundų, kad lietuviai bažnyčioje neaprūpinami.

(...) Iš Lietuvos išeivybė-emigracija nutekino visą ketvirtą dalį sveikojo, jaunojo kraujo – vienos jaunuomenės. Nebekalbėsiu apie tai. Kas paindomautų [susidomėtų] plačiai apie tai patirti, lai pasiskaito mano knygelę *Ten gera, kur mūsų nėra, arba Neapleiskime Tėvynės!* (*Pasakojimai, kaip mūsų išeiviams sekasi Amerikoje*). Buvo tai liūdnas dalykas ir per daug nesveikas mažai tautelei. Ale buvo ir kuo nusimaldyti [pasiguosti]. Bent žmonių akims. Sakydavome: išeiviai stiprina Lietuvą gyvais pinigais, kurių Tėvynėje kaip tik buvo sunkoka uždirbti. (...) Bet dabar kuo benusimaldysime, matydami nebe ketvirtadalį iš Tėvynės išeinant, bet jau kone visus iš priešininko užimtųjų vietų? Kas miestelis artimuosiuose Aukštaičiuose, tai tūkstantis ateivių iš Žemaičių. Kas miestas tolimuosiuose Guduose ir Rusuose, tai šimtai ateivių iš visų „lietuviškųjų gubernijų“: Kauno, Suvalkų, Gardino, dabar jau ir iš Vilniaus ir Kuršo. (...)

Nepataisomų nuostolių turėsime mes, lietuviai, ir kaip tauta. Kol esame viename būrelyje, kits kitą palaikome, tarp mūsų lietuviškoji dvasia – tasai namų raugas – palieka. Gera, bloga, ale kai nėra savo dalykų ant ko kito mainyti, tai taip žmogus ir apsieini, savais ir verties. Išblaškyti gi po vieną po svetimus kraštus, ištirpsime it druskos kruopelės ežere, išblyksime it dažyvės kruopos kubile. Kas mus, išsiblaškičius, stiprins, guos? Kiek nuvargintiems ir išalkintiems išeiviams bebus brangi Lietuva, kuri juos iš savo globos išmetė? Jei dažnas „amerikontas“ dabar jau pasako: „Nusispjauti man ant tos „jūsų“ Lietuvos! Ką ji man davė?“ Tai dabar didesne teise galės taip pat manyti ir sakyti karo ištremtiniai. (...)

Susilaukėme tikros Dievo aplaidžios. Mažinkime gi, kiek tik tesėdami, jos žiaurumą! *Kun. Juozas Tumas / Rygos garsas*, 1915 07 16, nr. 80, p. 1

● **Aplink karą.** Tarp Vilniaus ir Liandvaravos [Lentvario] naktį, 8 rugpjūčio, rusai pašovė vokiečių cepeliną, kuriame būta 8 kareivių, mechanikas, kulkasvydis, fotografijos prietaisai, apie 10 bombų ir daug degamosios medžiagos. Visi suimtieji vokie-

čiai nugabenti Vilniun. / *Rygos garsas*, 1915 08 12, nr. 88, p. 3

● **Lietuvių reikalai. Garlaivių susisėsimas [susisiekinas] Nemunu.** (...) Garlaivis „Wischwill“ [*Viešvilė*] atlieka susirišimą tarp Vilkių ir Altoniškių. / *Dabartis*, 1915 09 08, nr. 3, p. 3

● **Mūsų pabėgėliai. Iš Orlo padangės.** Orlan paskutiniu metu taip daug pabėgėlių ir šiaip žmonių nuo karo lauko pasitraukusių privažiuta, kad jiems nebėr kur besutipti. (...) Jų tarpe ir Rygos žymesnieji lietuviai čia atsirado, kaip antai: Janulevičius, Žilevičius, Visockis ir kiti. Rygiečiai labai nepatenkinti mūsų Orlo miesto švarumu. Mat čia viskas „grynai rusiška“ – gatvės mieste, matyt, nešluojamos nuo pat miesto įkūrimo; gatvėse užeinamos tokios duobės, kad be tiltelio arba be kelnų atsiraitymo neperėisi; ant trotuarų vietomis tokie akmenys išsikišę, kad be kopetėlių nei nemanyk, praeivi, persiristi. Kas link vasaros laike gatvių laistymo – orliečiai į tai atsako: „Kam to reikia? Argi ant gatvių agurkai su pomidorais auga, kad jas laistytum!“ (...) Žinoma, Orlas turi porą kultūrinių įstaigų. Štai pirklių ir komersantų draugija, kur vietiniai „visuomenės veikėjai“ per kiau-ras naktis lošia kortomis!.. Miestas turi savo žieminį teatrą, ir jame kartais pasitaiko neblogų artistų. Tik nelaimė, kad pats teatras labiau panašus į apgriuvusią karčmą. Vietiniai gyventojai rusai „neblogi sau žmonės“... Nuo jauno lig seno niekas neat-sako nuo merginėjimo. Todėl nestebėtina, kad policininkai turi daug gaišto jų kūdikius pašaliais rankiodami kasdieną! (...) **Tula.** Jau mėnuo su viršum, kaip čia gyvena. Nusibodo neapsakomai. Visur nešvaru, purvina. Gatvėse vaikai, apstoję praeivį, šaukia: „Dai kopeiku, ja biezene!“ Beveik kiekvienas duoda. Surinkę keletą grivinų* žaidžia „orlianką“** per kiau-ras naktis. Seniai ir moterys taipogi kelią užstoja prašydami kapeikos. Daugelis už surinktas grivinas ir net rublius perkasi iš vaistinyčių visokių balzamų, „percovkų“ ir t. t. Visiems ponams ir muzikams pilnos kišenės saulėžolių [saulėgrąžų], kurie gatvėmis vaikščiodami lukš-tena jas ir kramto. Negirdėtas nuošimtis užsikrėtusių veneri-komis (bjauriomis) ligomis. Kiekvienoje beveik gryčioje darbininko ir neretai inteligen-to rasi plyšiuose blakių, prūso-kų ir kitokių „įnamių“. Ir pa-

tys tuliečiai sako, kad kito to-kio nešvaraus miesto kaip Tu-la nerasi visoje Rusijoje. Čiabu-viai gyventojai rusai labai pri-jaučia pabėgėliams ir kuo ga-lėdami prisideda prie jų aprū-pinimo darbu, vieta, butu. (...) **St. Januš.** [* carinės Rusijos lai-kais grivina – dešimt kapeikų arba sidabrinė dešimties kapeikų moneta; ** monetos mėty-mas aukštyn ir spėjimas, kokia puse nukris.] / *Rygos garsas*, 1915 09 12, nr. 97, p. 1

● **Paukščiai šnipai.** (...) Paukš-čiai pasidarė naudingi Europoj, kaip sargai, kurie iš anksto per-sergsti [perspėja] žmones apie prisiartinimą priešo, kurio žmo-gaus akis dar negali įžiūrėti. Francūzai atrado, kad papūgos labai yra juslios orlaiviams ir to-dėl patupdė keletą papūgų ant viršūnės garsaus Eifelio bokšto Paryžiuje, kad persergėtų apie prisiartinimą vokiškų orlaivių „Taube“. Pirm negu žmogaus akis gali užtėmyti [brus. *цяміць* – pastebėti] šiuos orlaivius, pa-pūgos pradeda nervuotis ir spiegti. Toks jų jauslumas pa-eina [kyla] ne iš to, kad papū-gos turėtų labai geras akis, bet iš to, kad jos turi labai gerą au-sį ir tokiu būdu gali suteikti ži-nią esantiems su kanuolėmis [patrankomis] ant bokšto karei-viams. (...) / *Amerikos Lietuva*, 1915 09 23, nr. 223, p. 2

● **Dilgėlės vietoj medvilnės ir linų.** Kadangi vokiečiams sunku gauti medvilnės, tai jie ieškojo kitos medžiagos, kuri medvilnę užvaduotų, ir reikalas privertė tokią medžiagą surasti. Vokiečiai surado, kad dilgėlių valaknos [brus. *валакно* – pluoštas] ne tik gali, bet su visu medvilnę ir linus užvaduoja. Iš dilgėlių išausti audimai yra švelnesni ir gražesni, žvilga kaip ir šilkai. Reikia vien dilgėlių valaknas išvalyti nuo lipnių medžiagų.

Naudojimas dilgėlių audimams yra naujas – jas antai Chi-nuose nuo seniai naudoja. Ten sėja net specialę audimams dilgėlių veislę. Jas mėgino tūli dvarai sėti ir pietinėj Lenkijoje, bet tas neišsiplatino. Kelios dešimtys metų atgal didžiausios Lenkijoje audeklių dirbtuvės Žirardove dovanai ciesoriui Aleksandrui II iš dilgėlių su jo portretu išaudė staltiesę, kuri buvo pirma Varšuvoj parodymui išstatyta. Savininkai Žirardovo dirbtuvių yra čechai. (...) / *Amerikos Lietuva*, 1915 10 06, nr. 234, p. 2

● **Mišinys. Šunys telefonistai.** Daugelis francūzų pulkų turi

mokytus šunis, kuriems ant kaklo užkabina telefono triūbelę; telefono gi viela velkas žeme ir eina pulko štaban. Šunys leidžiami toli laukan – priešininko pusėn. Kai tik priešininkas pradeda artintis, šuva ima urgėti į telefoną ir tokiu būdu duoda žinią pulkui, kurs tuojau pakyla ir bėga pasitikti priešininkus. / *Rygos garsas*, 1915 10 14, nr. 106, p. 4

● **Vyriausiųjų kovojančių valstybių didėjimas ir karas.** *Rusų mintys apie Rusijos didėjimą.* Įdomiau, rodos, bus dar pažvelgti į tai, kokios mintys apie Rusijos didėjimą rusams yra penimos. Garsus yra „Petro Didžiojo testamentas“. Tiesą sakant, jis yra kažin ko, tik ne Petro sumanymas, dargi ypatingiems tikslams. Tačiau jis parodo, kaip tik Rusijos didėjimo prasmę ir tikslą. Galima jame pasiskaityti, esą Apvaizda rusus pavadinusi kartą visą Europą užvaldyti. Petras atradęs Maskoliją upeliu, palikęs ją upe, o ji turinti jūra pastoti, kuri visą Europą aptvinsianti [apsem-sianti]. Todėl turį rusai visuomet karui prisiruošę būti; visuomet dalyvauti Europos painėse [pinklėse]; Lenkuose visuomet neramybę išlaikyti; iš švedų tiek paimti, kiek tik galima; nuolat valstybę didinti palei Baltikos ir Juodąsias jūras; kiek galima artyn prieiti prie Konstantinopolio ir Indijos, nes tas, kuris ten valdovas bus, apvaldysiąs visą pasaulį; Persiją reikia griauti ir nukilti [nukeliauti] lig jų jūrų; visas stačiatikių bažnyčias suvienyti ir paramą pasidaryti. Taip Europa būsianti pavergta. (...) / *Dabartis*, 1915 10 16, nr. 14, p. 1–2

● **Mūšis tarp zubrų [stumbrų] ir vokiečių.** Apie visai nepaprastą atsitikimą ateina žinia iš Petrogrado. Kaip žinome, vokiečiai, traukdami į rytus, užėmė garsią Belovežo girią Gardino gubernijoje. Ji yra pasižymėjusi tuo, kad tai yra vienatinė vieta, kur dar yra užsilikusi veislė zubrų (milžiniškų laukinių jaučių, panašių į amerikoniškus *buffalo*). Jų niekas tenai nejudina, ir valdžia juos laikydavo savo globoj.

Vienąsyk rota [kuopa] vokiškų kareivių, eidama per mišką, netikėtai pasitiko [susitiko] su būriu šitų zubrų. Zubrai neilgai laukdami pastatė ragus ir pasileido ant vokiečių atakon. Iš visos rotos, sakoma, išliko tik 20 vokiečių. Iš zubrų pusės žuvo aštuoni. / *Amerikos Lietuva*, 1915 10 18, nr. 245, p. 2